

Evolúciós gazdaságföldrajz és intézményi koevolúció

Elekes Zoltán¹

Az újonnan formálódó evolúciós gazdaságföldrajz egyre nagyobb szerepet kap a technológiai változás térbeliségének megértésében. Az irányzat nem egységes, egymással szorosan összefüggő elméletek rendszereként fogható fel. A komplex rendszerek elmélete a rendszer szintű változások, az útfüggőség elmélete az állandóság, az általánosított darwinizmus a variációs és szelekciós környezet kérdéseivel foglalkozik. Jelen tanulmány célja betekintést nyújtani a helyi és regionális gazdaságfejlesztés és az evolúciós gazdaságföldrajz kapcsolódási lehetőségeibe, különös tekintettel ezek (evolúciós) szakpolitikai vetületeire.

Kulcsszavak: evolúciós gazdaságföldrajz, koevolúció, evolúciós szakpolitika

1. Bevezetés

Az egyes térségek versenyképessége és társadalmi kohéziója olyan kérdések, amelyek továbbra is élénk tudományos diskurzust generálnak. Az „új hangsúlyok” megjelenése azt a megoldás keresési törekvést jelzi, amely a regionális tudományban a területi fejlődés aktuális probléma felvetéseire ad választ. Ilyen érzékelhető megoldás keresési irány a helyközpontú (*place-based*) szemlélet térnyerése a régiók versenyképességére irányuló fejlesztési programok elméleti megalapozásakor. Hasonlóan élénk diskurzus bontakozik ki a Camagni (2008)-féle területi tőke koncepció körül, amely a területi tőkeelemek rendszerezésére tesz kísérletet. Ezek az „új hangsúlyok” különösen aktuálisak akkor, amikor a „régiók Európájában” a közös regionális politika mindaddig nem volt képes érdemben csökkenteni a régiók közti jelentős különbségeket, az elhúzódó gazdasági válság pedig rámutatott az egyes régiók gazdaságainak sérülékenységre.

Az evolúciós közgazdaságtan heterodox irányzatának térbe helyezésével megszülető evolúciós gazdaságföldrajz érdemben képes hozzájárulni a regionális gazdaság változásának megértéséhez. A változás evolutív keretrendszerével részt tud vállalni az említett „új hangsúlyok” kialakulásában (Hassink–Klaerding 2011). Az evolúciós gazdaságföldrajzban fontos szerepet kapnak az intézmények, amelyek a régió gazdaságának változásával kölcsönhatásban, koevolúciós kapcsolatban állnak. Az evolúciós gondolatok hozzájárulhatnak a szakpolitikai beavatkozások jobb

---

¹ Elekes Zoltán, PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar Közgazdaságtani Doktori Iskola (Szeged).

elméleti megalapozottságához. Az így kirajzolódó evolúciós szakpolitika szerepfelfogása és eszközrendszere eltér a hagyományostól.

Ebben a tanulmányban arra a kérdésre keresem a választ, hogy *milyen (evolúciós) szakpolitikai következményei vannak annak, hogy a technológiai változás evolúciós jellegű, és annak térbelisége koevolúciós kapcsolatban áll a régiók intézményeivel?* A tanulmány második részében áttekintem az evolúciós gazdaságföldrajz viszonyát az evolúciós közgazdaságtannal és a regionális tudománnyal. A harmadik részben az irányzat alapját jelentő általánosított darwinizmus, komplex adaptív rendszerek és útfüggőség elméleteinek legfontosabb vonásait emelem ki. A negyedik részben a regionális gazdaság és a régió intézményei közötti koevolúcióval foglalkozom. Az ötödik részben az evolúciós gazdaságföldrajz elméleti megalapozásán nyugvó evolúciós szakpolitika néhány sajátosságát emelem ki.

2. Az evolúciós közgazdaságtan alapjai

Az evolúciós gazdaságföldrajzi irányzat számára az egyik diszciplináris kapcsolódási pontot a regionális tudomány jelenti, amely a 20. század második felében fontos dimenzióval bővítette a közgazdaságtani gondolkodást. Az addigi közgazdasági elemzés térbe helyezésével megteremtette az alapot a valós terekben zajló társadalmi, gazdasági és környezeti folyamatok elemzéséhez. A regionális tudomány interdiszciplináris terület, amelyre a közgazdaságtan, a földrajz, a szociológia és a politikatudomány egyaránt hatással van (Nemes Nagy 2009). A térgondolkodás közgazdaságtani leképezése a regionális gazdaságtan, amelyen belül a regionális mikroökonómia a telephelyválasztás kérdéseivel, a regionális makroökonómia pedig a régiók gazdaságának fejlődési és növekedési problémáival foglalkozik (Lengyel–Rechnitzer 2004).

Az irányzat másik kapcsolódási pontja és közvetlen előzmény az evolúciós közgazdaságtan, amelynek alapjait Nelson és Winter (1982) rakta le. Céljuk az általuk „tankönyvi közgazdaságtannak” nevezett főárammal szemben megfogalmazott kritikák rendszerbe foglalása volt. Az így létrejött gondolati keret a változás közgazdaságtana: egy elméletet akkor tekinthetünk evolúciósnak, ha egy változócsoport időbeli alakulására vonatkozik. Ezen kívül tartalmaz variációképző mechanizmust (pl. innováció), tartalmaz szelekciós mechanizmust (pl. piac) és tartalmaz a szelekció révén kiválasztott elemek kontinuitását biztosító mechanizmust (pl. eltérő profitabilitás). A variáció alapegysége különös jelentőséggel bír, amelynek szerepét ebben az esetben a gének helyett a rutinok töltik be (Bajmócy 2007). Ezek a vállalatok múltban gyökerező, viszonylag állandó viselkedésmintáit

jelentik. A verseny és a szelekció révén a gazdaság egészében azoknak a rutinoknak a relatív súlya növekszik, amelyek nagyobb profitot biztosítanak, míg azoké, amelyek kevesebbet, csökken (Nelson–Winter 1982).

Az evolúciós közgazdaságtani elmélet több tekintetben eltér a főáramú közgazdaságtantól. Egyrészt fontos szerepet kap benne a „populációs” vagy mezoszint (Boschma–Lambooy 1999). A közgazdaságtudomány egyik hagyományos problémaköre a mikro- és a makroszint közötti kapcsolat mikéntje. A komplex rendszerek elmélete a kettő közti kapcsolatban determinisztikus és véletlenszerű elemeket egyaránt feltételez. Utóbbinak érdemi hatása van a változási pálya kialakulásában: az ún. kis történelmi események (pl. véletlenek, szakpolitikai beavatkozások) hatása jelentős, a változás pedig csak a maga történetiségében érthető meg.

Másrészt az evolúciós közgazdaságtan racionalitásról alkotott képe Herbert Simon korlátozott racionalitás koncepcióján alapul. Egy komplex és bizonytalan világban a korlátozottan racionális aktor esetében az instrumentális racionalitás helyett a procedurális racionalitás válik a döntéshozatal alapjává (Simon 1982). Az optimális döntési alternatíva kiválasztása bizonytalanság jelenlétében ellehetetlenül, mert egyes jövőbeli kimeneteket vagy azok bekövetkezési valószínűségeit, esetleg egyik sem ismeri a döntéshozó. Schumpeter (1950, 84. o.) szerint:

„Az a rendszer, amely mindig teljes mértékben hasznosítja erőforrásait az adott időpillanatban rendelkezésre álló legjobb lehetőségekre, hosszú távon hátrányba kerülhet egy olyan szemben, amelyik ezt sohasem teszi meg.”

A viselkedés-gazdaságtan a kilátáselmélettel és a döntési heurisztikák felismerésével, az intézményi közgazdaságtan az intézményeken és normákon keresztül, az evolúciós közgazdaságtan a rutinok azonosításával tett lépéseket a procedurális racionalitás felé.

Harmadrészt az evolúciós közgazdaságtan egyensúlytól távolinak látja a gazdaságot. A gazdaság dinamikájának középpontjában nem az egyensúly, hanem a változás áll. Az innováció gazdasági dinamikában betöltött szerepéről Schumpeter (1950) egyensúlytól távoli képet festett a „teremtő pusztítás” megragadásával. Az egyensúlyra építő logikai kerettől való elszakadás egyelőre több-kevesebb sikerrel járt: néhány esetben az egyetlen egyensúly érvrendszer az időleges egyensúlyok sorozatának érvrendszerével pótolják, amely nem jelent valódi szakítást az egyensúlllyal (Martin–Sunley 2010a).

3. Az evolúciós gazdaságföldrajz

Az evolúciós gazdaságföldrajz a technológiai változás térbeliségével foglalkozik. Az evolúciós közgazdaságtani elméletet lényegében egy térdimenzióval egészíti ki, amelynek érdemi következményei vannak a régiók technológiai és gazdasági

változásának megértésére nézve. Az evolúciós gazdaságföldrajzot tekinthetjük három elméletsoport összekapcsolódásának. Ezek az általánosított darwinizmus, a komplex adaptív rendszerek elmélete és az útfüggőség elmélete (Lengyel–Bajmócy 2013). Ezek a gondolatkörök elméleti megalapozást jelentenek a tér nélküli evolúciós közgazdaságtan számára is, itt azonban további, térhez kötött tartalmakkal bővülnek.

Az evolúciós gazdaságföldrajzi gondolatkört a legjobban az evolúciós közgazdaságtan és a regionális tudomány viszonyrendszerében lehet megragadni: az irányzat ezek közös metszetében található aktuális tudományos diskurzusok együttesének tekinthető. Az angol nyelvű elnevezés (*evolutionary economic geography*) tartalmi szempontból leginkább evolúciós regionális gazdaságtanként értelmezhető, e fordítás esetlensége miatt mégis az evolúciós gazdaságföldrajz kifejezés terjedt el (Lengyel 2010). Az evolúciós gazdaságföldrajz az önálló intézményesülés kezdeti szakaszában van. A releváns diskurzusok zöme az evolúciós közgazdaságtani és a regionális tudományi közösség által használt színtereken zajlik: a regionális tudományi folyóiratokban (pl. *Regional Studies*) és az evolúciós közgazdaságtani folyóiratokban (pl. *Journal of Evolutionary Economics*) egyaránt. Megadhatók ugyanakkor az irányzatot meghatározó kutatók (többek között *Ron Boschma, Ron Martin*) és a kutatások földrajzi központjai (többek között *Utrecht, Cambridge*).

Az irányzat egyik pillére az általánosított darwinizmus, amely lényegében az evolúciós közgazdaságtan változásról alkotott, fent leírt képének alapja. Az evolúciós változási dinamika a közgazdaságtanban többféleképpen jelenik meg: (1) egyszerű evolúciós analógiaként, a darwini biológiai evolúció megfeleltetéseként; (2) neo-darwinizmus által képviselt modern evolúciós szintézis nyomán a fittség fogalma köré rendezve; (3) az általánosított darwinizmus diszciplína-független általános evolúciós elméleteként (Essletzbichler–Rigby 2010). A biológiai, fizikai és történeti analógiák alkalmazása elterjedt az evolúciós gazdaságföldrajzban (Lengyel–Bajmócy 2013), a mechanikus alkalmazás helyett azonban a közgazdasági problémákra adaptált gondolatok voltak képesek érdemi hatást gyakorolni az evolúciós jellegű változás közgazdaságtanára. Az általánosított darwinizmus képviseli az evolúciós gazdaságföldrajzban a variációs és szelekciós környezetet, amely egy régió vállalatai számára közös, ugyanakkor az aktivitásuktól nem független közeg.

A regionális gazdaságban megfigyelhető változatossággal (*variety*) kapcsolatos kutatások az utóbbi időben ígéretes eredményekre vezettek a szektorok közötti tudásáramlás és a regionális gazdaság szerkezeti változásának vizsgálatával (Lengyel 2010). A kapcsolódó változatosságot (*related variety*) az olyan ágazatok regionális jelenlétéként értelmezik, amelyek hasonló tudásbázisra építve hasonló

innovációkat állítanak elő és a szektorok közötti tudás-túlsordulásból kölcsönösen előnyük származik. A kapcsolódó változatosság szorosan összefügg Porter kapcsolódó és támogató iparág koncepciójával. A nem kapcsolódó változatosság (*unrelated variety*) a régiók ágazati portfóliójaként fogható fel, amelyben a különböző ágazatok között nem vagy általánosságban valósul meg tudás-túlsordulás (Frenken et al. 2007). A változatosság empirikus elemzésének alapja lehet az ágazatok varianciája vagy a termékszerkezet változása is.

A változatosság regionális jelenléte az általánosított darwinizmus keretben a régió belüli evolúció megjelenési formája. A neo-darwinista *Fisher-szabály* szerint populáció szintű (regionális) „fittség” a populációban megfigyelhető változatosságtól függ (Essletzbichler–Rigby 2010). Versenyképességi kontextusban a régiók képessége relatíve magas jövedelmi és foglalkoztatási szint *tartós* biztosítására a régiók ágazati portfóliójának heterogenitásától és a variációképző lehetőségeik során fellépő pozitív extern hatásoktól egyaránt függ. A változatosság alakulása a regionális gazdaságban ráadásul nagyban függ annak történetiségétől, a változatosság korábbi alakulásától (útfüggő jellegétől).

A komplex adaptív rendszerek elmélete szintén természettudományi előzményekre épül. A komplex rendszerekben megfigyelhető önszerveződés, a rendszert alkotó elemek interakcióiból kialakuló rendszerdinamika intuitív módon interpretálható közgazdasági problémák kezelésére. A rendszerben megfigyelhető mozgásoknak a rendszer, mint egész szintjén tulajdoníthatunk jelentőséget. A kapcsolat a mikroszintű interakciók és a makroszintű rendszerdinamika között a komplex rendszerek elméletének fontos problémaköre (Hideg 2001). Ezáltal az elmélet hozzájárul a „populációs” vagy mezoszinten bekövetkező változások elemzésében is érintett evolúciós közgazdaságtani gondolatokhoz.

A komplex rendszerek hálózatok hierarchikus rendszerei, a hálózatok kapcsolatain különböző áramlások valósulnak meg (pl. pénz, tudás, munkaerő). A hálózatok kapcsolataiban és áramlásaiban bekövetkező változások az evolúciós dinamikájú gazdasági rendszer mikroszintű változásai (Potts 2000). A hálózatokkal kapcsolatos, egyre szélesedő közgazdasági alkalmazási gyakorlat hálózat alatt legtöbbször elemzési egységet, elméleti keretet, vagy elemzési módszertant ért (Glückler 2013). A komplex rendszerek esetében mindhárom szemlélet teret kap.

A komplex adaptív rendszerek rendelkeznek olyan tulajdonságokkal (emergenciák, rendszer-szintű tulajdonságok), amelyek nem vezethetők le a részrendszerek lineáris kombinációjaként. A komplex rendszerek nem determinisztikusak, a véletleneknek, kis történelmi eseményeknek fontos szerepük van a rendszer-szintű változásokban. A nem lineáris kapcsolatok, pozitív és negatív visszacsatolások nagyban korlátozzák a komplex rendszer viselkedésének jósolhatóságát (Martin–Sunley 2010b). Ez a tulajdonság különösen megnehezíti a komplex rendszer működésébe beavatkozó szakpolitika dolgát.

A komplex rendszerekben folyamatos adaptációs folyamatok zajlanak, a rendszer részeinek és egészének működése folyamatosan alkalmazkodik külső és

belső sokkokhoz (Ramlogan–Metcalfé 2006). A regionális rugalmasság koncepciója épít a komplex adaptív rendszerek elméletére, a régiók gazdaságát ezen az alapon evolúciós és nem egyensúlyi keretben vizsgálja. A megváltozott gazdasági feltételekhez való alkalmazkodás képessége a régiók kis nyitott gazdaságaiban a változó környezetben való tartós helytállás záloga (Tóth 2012). Ugyanakkor az adaptációs folyamatok a rendszeren belül is értelmezhetők, a régió belülről kiinduló újdonsággenerálás – legyen az innováció, szakpolitikai beavatkozás vagy más új impulzus – hatással van a régióban folytatott gazdasági tevékenységekre és gazdálkodókra egyaránt. A komplex adaptív rendszerek elmélete képviseli a változás dinamikáját az evolúciós gazdaságföldrajzban.

Az útfüggőség elmélete a változás történetiségbe ágyazottságát jeleníti meg az evolúciós gazdaságföldrajzban. Egy változás pozitív visszacsatolási mechanizmusok révén válik útfüggővé, amelyek esetében a „csökkenő hozadékkal” szemben a „növekvő hozadék” válik meghatározóvá (Lengyel–Bajmócy 2013). A térben koncentrálnódó pozitív visszacsatolási mechanizmusok egyrészt hozzájárulnak a régióban a vállalatok által tapasztalt agglomerációs előnyök kialakulásához és erősödéséhez, másrészt a térség bezáródhat egy adott ágazati, technológiai vagy más struktúrába. Az így kialakuló negatív *lock-in* helyzetek különösen sérülékennyé teszik az ilyen régiókat a meghatározó ágazataikat érő külső sokkokkal szemben (Tóth 2012). Egy olyan régióban, ahol a hajógyártás hagyományosan a térség gazdasági bázisa, ritkán születnek mezőgazdasági innovációk, ritkán képeznek a helyi főiskolán filozófust a helyi gazdaság számára, a helyi szakpolitika ritkán ad támogatást alternatív – adott esetben versenyző – gazdasági tevékenységeknek.

1. táblázat Illusztráció a lépték, az elméleti háttér és az alkalmazható módszertan összefüggésére az evolúciós gazdaságföldrajzi kutatásokban

Lépték	Kutatás tárgya	Elméleti háttér	Alkalmazott módszertan
Makroszint	technológiai változás	általánosított darwinizmus, útfüggőség	statisztikai modell (idősoros elemzés)
Mezoszint	regionális innovációs rendszer (RIR)	innovációs rendszerek elmélete, komplex rendszerek elmélete, útfüggőség	esettanulmány, statisztikai modell, hálózatelemzés
Mikroszint	rutin	evolúciós közgazdaságtan, viselkedés-gazdaságtan, szerveztpsychológia	esettanulmány, statisztikai modell, pszichológiai kísérlet

Forrás: Saját szerkesztés

Az evolúciós gazdaságföldrajz módszertani szempontból nem egységes, mikro-, mezo- és makroszinten különböző kutatási problémákat különböző módszertannal közelítik a kutatók. A különböző hagyományokkal rendelkező elméleti alapok hozzák magukkal ezt a módszertani heterogenitást. Az általánosított darwinizmus a változatosság elemzésére statisztikai modellt alkalmaz. A komplex adaptív rendszerek elméletén alapuló kutatások nagyban támaszkodnak hálózatelemzésre. Az útfüggőség elmélete a gazdaságtörténeti hagyományokból eredően támaszkodik hosszú-idősoros elemzésekre. Az intézmények fontosságából adódóan az intézményelemzés és esettanulmányos módszertan is megjelenik az irányzat eszköztárában. A szervezeti rutinok elemzésében a szervezetpszichológia és a viselkedés-gazdaságtan kísérletes módszertana és elemzési eszközei is teret kapnak (*1. táblázat*). A módszertani heterogenitás ugyanakkor ritkán párosul átjárhatósággal: a probléma felvetési mód (regionális tudományi, evolúciós közgazdaságtani, stb.) gyakran rögzíti a legitimnek tartott elemzési eszközök körét.

4. A regionális gazdaság és az intézmények koevolúciója

Az intézmények fontos szerepet kapnak az evolúciós gazdaságföldrajzi gondolati keretben. A piaci folyamatok és az intézmények kétirányú kölcsönhatásban állnak egymással, egymásra hatást gyakorolva változnak. Ez az „együttes változási”, koevolúciós folyamat általánosított darwinista és komplex rendszer szemléletű alapon is értelmezhető. Az előbbi szerint a régióban valamilyen szempont szerint definiálható populációban bekövetkező változás hatással van a régió szelekciós környezetére, amely viszont más populációkban lezajló változásokra is kihat (Lengyel–Bajmócy 2013). Emellett van Valen (1973) felhívja a figyelmet arra, hogy az egyes populációk egymással közvetlen koevolúciós kapcsolatban is állnak. Nemcsak szelekciós környezetükhöz, hanem egymáshoz is alkalmazkodnak. A támogató és kapcsolódó iparágak esetében például az egymáshoz való alkalmazkodás az együttműködések és hálózati kapcsolatok velejárója, a piaci verseny pedig a vállalati rutinok „fegyverkezési versenyének” példája.

A komplex rendszerek elméletében a koevolúció a nem-lineáris változások és a visszacsatolási mechanizmusok következménye (Lengyel–Bajmócy 2013). Az egyik részrendszerben bekövetkező változás a nem-lineáris kapcsolatokon keresztül hatást gyakorol más alrendszerek működésére és a rendszer-szintű tulajdonságok megváltozásához vezet. Egy rurális térségben például a társadalmi, a gazdasági és a környezeti rendszerek állnak koevolutív kapcsolatban egymással. A mezőgazdasági termelés erősen támaszkodik a helyi ökoszisztéma szolgáltatásaira, a helyi társadalom életmódja, szokásai, rejtett tudáselemei szintén a helyi természeti környezetbe ágyazottak. Ugyanakkor a gazdasági tevékenység jellege (pl. intenzív növénytermesztés, bányászat) hatást gyakorol a környezetre és adott esetben erodálhatja a meglévő helyi tudásbázist és kapcsolatrendszert.

A kétféle megközelítés, noha kétség kívül összefügg, eltérő módon ragadja meg a koevolúció jellegét. A populációs gondolkör a populációk pontos lehatárolását teszi szükségessé. Annak körülhatárolása, hogy mely folyamatok állnak koevolúciós kapcsolatban a téma egyik fő kérdése, ezért a populációs megközelítés ilyen lehatárolási problémákkal is foglalkozik. A rendszer-alapú megközelítésben az alrendszerek lehatárolása vet fel hasonló problémákat. A komplex rendszer szemlélet a koevolúciót a rendszer egészébe ágyazott, holisztikus folyamatként is érzékeli (Schamp 2010). Ilyen értelemben nem tisztázott, hogy a koevolúció esetében rendszer-tulajdonságról, rendszer-szintű jellegzetességről, vagy valami másról van szó.

A gazdasági rendszerek sajátos jellemzője, hogy a variációs és szelekciós környezet nem egyszerűen külső adottság. A gazdasági szereplők egy olyan környezethez alkalmazkodnak, amelyet a mindennapi tevékenységeik során – legalábbis részben – *maguk hoznak létre*. A vállalatok lobbizási tevékenységükkel igyekeznek hatást gyakorolni a jogi és szakpolitikai környezetre, az általuk tapasztalt turbulens piaci környezet pedig gyakran éppen az egyre gyorsabb ütemű innovációs tevékenység eredménye. A vállalatok ilyen tekintetben adaptációs kényszerben vannak és felértékelődik a keresési rutinok szerepe. Ezek a rutinok teszik lehetővé a vállalatok számára új tudás megszerzését, illetve az új problémákra adható lehetséges válaszok azonosítását.

A koevolúciós folyamatok útfüggő jellege miatt a változás mellett a stabilitás is megjelenik. Egy koevolutív rendszerben az egyes folyamatok nem csak kezdeményezhetik vagy elősegíthetik más folyamatok változását, hanem akadályozhatják is. Egy kialakult és stabil intézményrendszer nem minden gazdasági tevékenységnek vagy innovációnak teremt támogató közeget (Strambach 2010). A kölcsönhatásban álló gazdasági és intézményi folyamatok újratermelhetik a fennálló intézményeket, érdekviszonyokat és gazdasági szerkezetet. Ebben az esetben a koevolúció nem a más folyamatokból kiinduló változást, hanem a más folyamatok által garantált változatlanyságot jelenti. A bezáródó régiók esetében a gazdasági szerkezetváltást gyakran akadályozza az intézményrendszer változatlanysága, különösen Kelet-Közép-Európában.

Az intézmények, normák lehorgonyzó erejét jeleníti meg az új keletű interpretációs mintázatok (*patterns of interpretation*) elmélete. Ezek a társadalomban széles körben elterjedt, sokak által vallott, stabil meglátások és megfontolások, amelyek az aktivitások normatív mércéjéül szolgálnak. A mintázatok történetileg kialakultak és érdemi hatást gyakorolnak arra, ahogyan a társadalom szereplői mindennapi tevékenységeiket értelmezik (Fuchs 2013). E mintázatok csakúgy, mint az intézmények, normák és rutinok egy komplex társadalmi, gazdasági és környezeti rendszer önszerveződése során alakulnak ki és

hatással vannak egymásra. Az intézmények önszerveződésen alapuló formálódása arra hívja fel a figyelmet, hogy a gazdaság szereplőinek mindennapi tevékenysége nemcsak megjelenési formája, de forrása is a gazdaságban megfigyelhető „játékszabályoknak”.

5. Evolúciós szakpolitikai következmények

A gazdaság működésébe és teljesítményébe beavatkozni szándékozó szakpolitika számára alternatív elméleti alapot jelent az evolúciós gondolkör. A hagyományos piaci elégtelenségekre fókuszáló beavatkozási gyakorlattal szemben az evolúciós szakpolitika több ponton alapvetően eltér. A szakpolitikai beavatkozások nem szándékolt következményeinek gazdag múltja arra utal, hogy a gazdaság szereplői kreatív módon alkalmazkodnak a beavatkozásokhoz. Emellett a szakpolitika egyre gyakrabban kénytelen olyan piaci helyzetekben beavatkozni, amelyek egy korábbi beavatkozás eredményeként jöttek létre (Wegner–Pelikan 2003). Ilyen értelemben a gazdasági rendszer szereplői egy olyan környezethez kénytelenek adaptálódni, amelyet maguk hoztak létre. Wegner és Pelikan (2003) felhívja a figyelmet arra, hogy az evolúciós közgazdaságtani alap javítja, pontosabbá teszi a szakpolitikai beavatkozásokat. Emellett fontos megjegyezni, hogy a változás evolúciós kerete teret enged az értékekről folytatott vita becsatornázásának, hiszen a gazdasági tevékenységek és szakpolitikai beavatkozások értéktartalmakat tükröznek – jelenleg leggyakrabban implicit formában.

Tödting és Trippl (2005) nyomán alapvetés a régiók egyedisége és az ebből következő régióra szabott szakpolitikai eszközrendszer. Evolúciós gazdaságföldrajzi kontextusban ez fokozottan igaz. A régiók komplex gazdasági rendszereiben lezajló nem-lineáris interakciók egyedi rendszer-szintű tulajdonságokhoz vezetnek. A régiók ágazati szerkezete a maga történetiségében érthető meg, hiszen a történetileg kialakult jelenben a múlt döntései és tapasztalatai koncentrálnak. Az egyes ágazati populációk egymáshoz és szelekciós környezetükhöz alkalmazkodnak, és e környezetet egyedivé formálják. Essletzbichler és Rigby (2010) rámutatnak, hogy a régiók közötti evolúció során a koevolúciós folyamatokban egyedi, régióra jellemző intézmények jönnek létre, amelyek azután visszahatnak a gazdasági szerkezetre. Az intézmények egyedisége arra vezethető vissza, hogy lehatárolástól függően egy régió vállalatai kapcsolatainak egy fontos hányada egymás között alakul ki.

A regionális rugalmasság irodalmában nagy figyelmet kap a regionális gazdaság külső sokkokkal szembeni viselkedése. Ugyanakkor e gazdaság adott esetben rugalmas lehet a szakpolitikai beavatkozással szemben is. Ez következik a nem-lineáris dinamikából, a gyenge és erős útfüggő döntési folyamatoktól és attól is, hogy az egymással kölcsönhatásban álló folyamatok egy darabig képesek újratermelni a korábban fennálló struktúrákat. Az evolúciós szakpolitika hatásmechanizmusában a gazdaság szereplői a beavatkozáshoz alkalmazkodnak, a

szakpolitikus ezen az alkalmazkodási folyamaton keresztül igyekszik elérni a célját. Az alkalmazkodás itt tehát nem a beavatkozás „mellékterméke”, hanem szerves része, és érdemi hatást gyakorol annak sikerességére.

A bizonytalan és komplex környezetben az evolúciós szakpolitika szerepfelfogása eltér a hagyományostól. A szakpolitikus különleges képessége nem az, hogy képes megjósolni a gazdasági rendszer nem-determinisztikus változásait, vagy képes azok számára irányt szabni. A szakpolitikus különleges helyzete a szereplők koordinációjában, együttműködésük, kapcsolataik kialakulásának elősegítésében azonosítható. Ilyen alapon a helyi és regionális fejlesztési projektek esetében felértékelődik az érintettek bevonásának szükségessége a tervezés és a megvalósítás folyamatában egyaránt. A helyi közösség bevonása a döntési folyamatba egyéb hozadékaikkal mellett általában növeli a fejlesztési projekt elfogadottságát és a megvalósítás sikerének valószínűségét (Bajmócy 2011).

Mivel a régióban domináns normarendszer koevolúciós kapcsolatban áll a piaci folyamatokkal, külön figyelmet érdemel a szakpolitikai beavatkozás, fejlesztési projekt folyamata. Ez a döntési folyamat önmagában is jelentőséggel bír, mert normateremtő a gazdasági szereplők számára. Tágabban értelmezve a szakpolitikai döntési folyamat demokratizálása hozzájárul a döntések minőségéhez és csökkenti a bizonytalanságot (Wohlgemuth 2003). Kelet-Közép-Európában nagy hagyományokkal rendelkezik a szakpolitikai döntéshozatali eljáráshoz történő gazdasági tevékenységbeni alkalmazkodás, ezért e térségben a szakpolitikai gyakorlat számára különösen fontos ez a szempont.

A regionális folyamatok koevolúciós jellege tükröződik abban, hogy a szakpolitikai beavatkozások nem egyirányúak. A gazdaság szereplői lobbizási tevékenységük során igyekeznek hatást gyakorolni a szakpolitikai célok meghatározására is. A szakpolitikai döntés ilyen értelemben gyakran jelenít meg fennálló érdekviszonyokat, illetve azokat a célulvárásokat csatornázza be könnyebben, amelyeket nagyobb érdekérvényesítő képességgel rendelkező szereplők támogatnak. Ebben a fajta erőfölényben tükröződik a szelekciós környezet hatása, illetve az is, hogy a szelekciós környezettel szemben milyen elvárásokat fogalmaz meg a társadalom. A normák szempontjából tehát nemcsak a döntési folyamatnak, de a célkitűzés jellegének és folyamatának is jelentősége van.

6. Összegzés

Ebben a tanulmányban röviden áttekintettem az evolúciós gazdaságföldrajz evolúciós közgazdaságtani és regionális tudományi kötődését, valamint a szűkebben vett gondolati keretet meghatározó általánosított darwinizmus, komplex adaptív

rendszerek és útfüggőség elméleteinek legfontosabb jellemzőit. A szakirodalom alapján úgy tűnik, hogy az irányzat sem probléma felvetésében, sem módszertanában nem egységes, ugyanakkor az evolúciós megközelítés fontos és újszerű gondolatokkal fejlesztheti az (evolúciós) szakpolitika elméleti megalapozását. Az ezen alapuló szakpolitika szerepfelfogása és hatásmechanizmusa eltér a hagyományostól. A regionális intézményrendszer és piaci folyamatok koevolúciós kapcsolata miatt a szakpolitikai cél- és eszközrendszer kiválasztásának folyamata érdemi kapcsolatban áll a régió domináns normarendszerével és a gazdasági szereplők rutinjaival.

Felhasznált irodalom

- Boschma, R. A. – Lambooy, J. G. (1999): Evolutionary economics and economic geography. *Journal of Evolutionary Economics*, 9, pp. 411-429.
- Bajmócy Z. (2011): *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*. JATEPress, Szeged.
- Bajmócy Z. (2007): A technológiai inkubáció elmélete és alkalmazási lehetőségei hazánk elmaradott térségeiben. *Doktori értekezés*, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Közgazdaságtani Doktori Iskola, Szeged.
- Camagni, R. (2008): Regional competitiveness: towards a concept of territorial capital. In Capello, R. – Camagni, R. – Chizzolini, B. – Fratesi U. (eds): *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe*. Springer-Verlag, Berlin, pp. 33-47.
- Essletzbichler, J. – Rigby, D. L. (2010): Generalized Darwinism and evolutionary economic geography. In Boschma, R. A. – Martin, R. (eds): *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton, pp. 43-61.
- Frenken, K. – van Oort, F. – Verburg, T. (2007): Related Variety, Unrelated Variety and Regional Economic Growth. *Regional Studies*, 5, pp. 685-697.
- Fuchs, M. (2013): *Knowledge and Patterns of Interpretation: Two Complementary Approaches for a Better Understanding of Mental Constructions in Economic Geography*. Conference Proceedings, Conference of Regional Studies Association on Shape and be Shaped: The Future Dynamics of Regional Development. 2013. 05. 5-8. Tampere, Finland. <http://www.wigeo.uni-koeln.de/18981.html> Letöltve: 2013. 06. 27.
- Glasmeier, A. (2000): *Manufacturing Time: Global Competition in the Watch Industry, 1795–2000*. New York, Guilford Press.
- Glückler, J. (2013): Knowledge, Networks and Space: Connectivity and the Problem of Non-Interactive Learning. *Regional Studies*, 6, pp. 880-894.
- Hassink, R. – Klaering, C. (2011): Evolutionary approaches to local and regional development policy. In Pike, A. – Rodríguez-Pose, A. – Tomaney, J. (eds): *Handbook of Local and Regional Development*. Routledge, London – New York, pp. 138-148.
- Hideg É. (2001): Általános evolúciós elmélet és evolúciós modellezés. In Hideg É. (szerk.) (2001): *Evolúciós modellek a jövőkutatásban*. Aula, Budapest, pp. 34-63.
- Lengyel B. – Bajmócy Z. (2013): Regionális és helyi gazdaságfejlesztés az evolúciós gazdaságföldrajz szemszögéből. *Tér és Társadalom*, 1, pp. 1-25.
- Lengyel B. (2012): *Tudásalapú regionális fejlődés*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, p. 168.
- Lengyel I. – Rechnitzer J. (2004): *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus, Budapest.

- Magnusson, L. – Ottosson, J. (2009): Path dependence: some introductory remarks. In Magnusson, L. – Ottosson, J. (eds): *The Evolution of Path Dependence*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton, pp. 1-18.
- Martin, R. – Sunley, P. (2010a): The place of path dependence in an evolutionary perspective on the economic landscape. In Boschma, R. A. – Martin, R. (eds): *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton, pp. 62-92.
- Martin, R. – Sunley, P. (2010b): Complexity Thinking and Evolutionary Economic Geography. In Boschma, R. A. – Martin, R. (eds): *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton, pp. 93-119.
- Nelson, R. R. – Winter, S. G. (1982): *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Belknap Harvard, Cambridge, MA, London, UK.
- Nemes Nagy J. (2009): *Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Potts, J. (2000): *The New Evolutionary Microeconomics*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton.
- Ramlogan, R. – Metcalfe, J. S. (2006): Restless capitalism: a complexity perspective on modern capitalist economies. In McGlade, J. – Garnsey, E. (eds): *Complexity and Co-Evolution - Continuity and Change in Socio-Economic Systems*. Edward Elgar, Cheltenham, pp. 115-146.
- Schamp, E. W. (2010): On the notion of co-evolution in economic geography. In Boschma, R. A. – Martin, R. (eds): *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton, pp. 432-449.
- Schumpeter, J. (1950): *Capitalism, Socialism and Democracy*. Third edition. Harper and Row, New York.
- Simon, H. A. (1982): A racionalitás mint folyamat és mint gondolkodási produktum. In Simon, H. A. (ed.): *A korlátozott racionalitás*. KJK, Budapest, pp. 59-86.
- Strambach, S. (2010): Path dependence and path plasticity: the co-evolution of institutions and innovation – the German customized business software industry. In Boschma, R. A. – Martin, R. (eds): *The Handbook of Evolutionary Economic Geography*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton, pp. 406-431.
- Tóth B. I. (2012): Regionális rugalmasság – rugalmas régiók. *Tér és Társadalom*, 2, pp. 3-20.
- Tödtling, F. – Trippel, M. (2005): One Size Fits All? Towards a Differentiated Regional Innovation Policy Approach. *Research Policy*, 34, pp. 1203-1209.
- van Valen, L. (1973): A New Evolutionary Law. *Evolutionary Theory*, 1, pp. 1-30.
- Wegner, G. – Pelikan, P. (2003): Introduction: evolutionary thinking on economic policy. In Wegner, G. – Pelikan, P. (eds): *The Evolutionary Analysis of Economic Policy*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton, pp. 1-14.
- Wohlgemuth, M. (2003): Democracy as an evolutionary method. In Wegner, G. – Pelikan, P. (eds): *The Evolutionary Analysis of Economic Policy*. Edward Elgar, Cheltenham – Northampton, pp. 96-127.